

• پرونده ویژه

• عراق؛ مقصد نخستین سفر خارجی پزشکيان

انديشكده تهران
TEHRAN INSTITUTE
For Strategic Studies

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اندریشکده تهران
TEHRAN INSTITUTE
For Strategic Studies

فهرست مطالب • Table of Contents

صفحه: ۰۴	۰۱	مقدمه
صفحه: ۰۶	۰۲	سفر پزشکیان به بصره و سیاست نگاه به جنوب
صفحه: ۰۹	۰۳	موصل؛ قطعه جامانده از پازل سیاست ایران در عراق
صفحه: ۱۲	۰۴	پزشکیان در عراق: مانور سیاسی یا سفر راهبردی
صفحه: ۱۵	۰۵	خط آهن شلمچه - بصره: گام اول دسترسی به مدیترانه
صفحه: ۲۱	۰۶	شهرک‌های صنعتی مشترک؛ چارچوبی جدید برای دیپلماسی صنعتی با عراق

اندریشکده تهران
TEHRAN INSTITUTE
For Strategic Studies

مقدمه
عراق؛ مقصد نخستین سفر خارجی پزشک‌یان

01

می‌شود این عدد در چشم‌انداز روابط دوجانبه تا ۲۰ میلیارد دلار نیز افزایش یابد. تجارت دوجانبه از سطح کالاهای کشاورزی تا فناوری‌های پیشرفته ارتقاء یافته است. علاوه بر این، عراق یکی از اصلی‌ترین واردکنندگان منابع انرژی نظیر گاز و برق از ایران است.

با این وجود، ظرفیت‌های موجود برای توسعه همکاری‌های میان دو کشور بسیار زیاد است. برای نمونه سیاست نگاه به جنوب که برای نخستین بار در سفر پزشکیان به آن توجه شد، بر اهمیت و جایگاه استان بصره و مناطق جنوبی عراق در سیاست توسعه همکاری‌های اقتصادی تاکید می‌کند. جمهوری اسلامی ایران و عراق پروژه‌های متعدد همکاری تعریف کرده‌اند که دو عنوان از مهم‌ترین آن‌ها، خط آهن شلمچه-بصره و نیز شهرک‌های صنعتی مشترک است. این طرح‌ها که در حقیقت پیشران توسعه همکاری‌های اقتصادی ایران و عراق هستند با سطحی از پیشرفت مواجه‌اند و به فراخور آن، با موانعی نیز روبرو هستند.

علی‌رغم ارزیابی مثبت از مجموعه سفر رئیس‌جمهور به عراق، نقاط ضعفی نیز در مجموعه راهبرد جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با عراق قابل مشاهده است. نادیده گرفتن استان‌های غربی عراق و به‌ویژه موصل به‌عنوان قلب فرهنگی و اقتصادی شمال غربی و غرب عراق را مهم‌ترین نقطه ضعف چشم‌انداز همکاری ایران و عراق در نظر گرفت که این موضوع نیز در یادداشتی مستقل مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

پرونده ویژه «عراق؛ مقصد نخستین سفر خارجی پزشکیان» به بحث و بررسی پیرامون این سفر و مختصات آن پرداخته است.

مسعود پزشکیان رئیس دولت چهاردهم پیش از حضور در مجمع عمومی سازمان ملل در نیویورک، عراق را به‌عنوان مقصد نخستین سفر خارجی خود انتخاب نمود. در ادبیات سیاسی کشورها، از آن‌جا که نخستین سفر خارجی هر رئیس‌جمهوری نشان دهنده نوع نگاه او به سیاست خارجی است، واجد اهمیت می‌باشد و بر همین اساس، سفر رئیس‌دولت چهاردهم به عراق از اهمیت بالایی برخوردار بود. مسعود پزشکیان که پس از سید ابراهیم رئیسی، به‌عنوان یک چهره اصلاح‌طلب سکان اداره دولت را در دست گرفت، در طول رقابت‌های انتخاباتی به برخی مشکلات موجود در روابط دوجانبه میان دو کشور همسایه اشاره کرده بود که همین مسئله باعث شد برخی تحلیل‌گران احتمال ایجاد شکاف میان دو کشور همسایه را در ارزیابی‌های خود بی‌وجه ندانند. با این وصف انتخاب عراق به‌عنوان نخستین مقصد خارجی رئیس‌جمهور، پایانی بر این گمانه‌زنی‌ها به‌شمار می‌رفت.

عراق به‌عنوان همسایه‌ای با بیشترین مرز زمینی با ایران، پیوندهای عمیق مذهبی، دینی، فرهنگی و قومی نیز با ما داشته و همین موضوع باعث شده است در سال‌های پس از سقوط صدام، روابط گرم و نزدیکی با ایران داشته باشد و همواره یکی از مهم‌ترین شرکای سیاست و تجارت خارجی ایران بوده است. همکاری‌های دوجانبه در حوزه‌های سیاسی و امنیتی نظیر مبارزه با تروریسم در سال‌های اخیر به‌طرز چشمگیری افزایش یافته است. همچنین در حوزه اقتصادی نیز سهم ایران از بازار عراق ۱۰ میلیارد دلار است که پیش‌بینی

اندریشکله تهران
TEHRAN INSTITUTE
For Strategic Studies

**سفر پزشکيان به بصره و سياست نگاه به جنوب
عراق؛ مقصد نخستين سفر خارجي پزشکيان**

02

سفر پزشکیان به بصره و سیاست نگاه به جنوب

محدوده واقع شده است. بیش از ۹۰٪ از صادرات نفت خام و فرآورده عراق از طریق بندر فاو واقع در جنوب این شهر صورت می‌پذیرد. همچنین به دلیل نزدیک بودن این استان به مناطق ویژه صنعتی ایران نظیر منطقه ویژه امام خمینی (ره)، پیوند اقتصادی و صنعتی استان‌های بصره و خوزستان، می‌تواند منطقه جنوب را به قطب تولید محصولات پالایشی و پتروپالایشی تبدیل نماید.

• از منظر تجارت کالایی، بصره تنها نقطه دسترسی عراق به آب‌های آزاد محسوب می‌شود و دارای بنادر مهمی چون خورالزبیر، ام قصر و فاو است. بندر خورالزبیر و شهرک صنعتی خورالزبیر که در مجاورت آن واقع شده است، نقش ویژه‌ای در توسعه صنعتی عراق دارند. براین اساس، بصره را می‌توان پایتخت اقتصادی عراق دانست.

• باتوجه به اهمیت بصره در اتصال عراق به خلیج فارس، این شهر ریه لجستیک دریایی عراق محسوب می‌شود و به همین دلیل طی سال‌های اخیر، همواره مورد توجه کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس قرار داشته است. هم‌اکنون بصره و بندر فاو، نقطه آغاز «جاده توسعه» هستند که قرار است از دو مسیر ریلی و جاده‌ای، کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس را به ترکیه و سپس اروپا متصل کنند. علاوه براین، این شهر در معرض رقابت با بندر مبارک کویت نیز قرار دارد.

• این شهردربردارنده مهم‌ترین طرح اتصال ایران به عراق، یعنی راه‌آهن شلمچه بصره است. این مسیر ریلی علاوه بر تسهیل تردد زائران می‌تواند در راستای تحقق چشم‌انداز همکاری تجاری ۲۰ میلیارد دلاری کمک کند. دراین راستا، بصره را می‌توان تکمیل‌کننده چرخه توسعه مناطق جنوبی ایران باتوجه به دسترسی این شهر به عراق و قرارگیری در مسیر جاده توسعه در

مسعود پزشکیان، رئیس‌جمهور ایران در نخستین سفر خارجی خود، پس از ورود به بغداد با نخست‌وزیر، رئیس‌جمهور، نائبرئیس پارلمان و سران چهارچوب هماهنگی شیعه در عراق دیدار و گفت‌وگو کرد. رئیس‌جمهور همچنین با سفر به اربیل به گفت‌وگو با مقامات بلندپایه اقلیم کردستان عراق پرداخت. اما بخش مهم و متفاوت سفر پزشکیان به عراق حضور در بصره، به عنوان پایتخت اقتصادی این کشور است که نخستین سفر یک رئیس‌جمهور خارجی در ۱۰۰ سال گذشته به این شهر محسوب می‌شود.

سیاست نگاه به جنوب

مهم‌ترین بعد اهمیت سفر رئیس‌جمهور به بصره، راهبرد نگاه به جنوب عراق در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران است. براساس این راهبرد، به موازات اهمیت اربیل در شمال عراق از منظر قومی و امنیتی؛ اهمیت کربلا، نجف و بغداد در مرکز عراق (به ترتیب) از منظر مذهبی و سیاسی؛ شهر بصره در جنوب عراق، به عنوان کانون توسعه همکاری‌های اقتصادی و فرهنگی برای تهران مرکزیت خواهد داشت. در نتیجه این شهر با ایفای نقش مرکز ثقل روابط اقتصادی ایران با عراق، مکمل راهبرد همگرایی دوجانبه با این کشور خواهد بود.

شهر بصره از چند منظر واجد اهمیت راهبردی است:

نخست اینکه این شهر نقطه ثقل فرهنگی، جمعیتی و اقتصادی منطقه جنوب و استان‌های واسط، ذی‌قار، مثنی و القادسیه است.

• از منظر تولید و صادرات نفت، منطقه جنوب و بصره مهم‌ترین شهر عراق است و بیش از ۷۰٪ منابع و میادین نفتی عراق در این

نظر گرفت.

• بصره از جمله شهرهای عراق محسوب می‌شود که نفوذ و جایگاه قبایل و عشایر در آن زیاد و بیشتر از شهرهایی چون کربلا و نجف است. چنانکه در جهاد کفایی مرجعیت، مرکز اصلی تشکیل نیروی مقاومت مقابله با داعش یعنی حشدالشعبی بود. براین اساس، حضور رئیس‌جمهور ایران در این شهر و دیدار و گفت‌وگو با سران قبایل آن، می‌تواند در ارتقای قدرت نرم ایران در عراق اثرگذار باشد.

• در حال حاضر بصره از یک سو به دلیل درآمدهای بالای نفتی و از سوی دیگر عقب‌ماندگی‌های زیربنایی و خدماتی و نیز چشم‌انداز توسعه همه‌جانبه، به یک کارگاه ساختمانی و صنعتی تمام عیار تبدیل شده است. براین اساس، در صورت رفع برخی موانع از جمله پذیرش ضمانت‌نامه صندوق ضمانت صادرات یا بیمه مرکزی ایران از سوی دولت عراق، این شهر می‌تواند به مقصد حضور شرکت‌های پیمانکاری ایرانی تبدیل شود.

جمع‌بندی

سفر رئیس‌جمهور ایران به بصره گام مهمی در جهت تقویت و تکمیل روابط ایران با عراق از منظر اقتصادی و اتخاذ سیاست نگاه به جنوب توسط ایران است. براین اساس، ایران نیازمند ارتقای کنشگری در عراق از طریق بازتعریف و بازطراحی روابط تهران با شهرهای اثرگذار عراق از جمله بصره است. منطقه‌ای که به نظر می‌رسد طی سال‌های آتی و با راه‌اندازی پروژه‌هایی چون جاده توسعه و بندر فاو، اهمیتی فزاینده‌ای در معادلات منطقه‌ای داشته باشد. بر این اساس پیشنهاد می‌شود با ایجاد مناطق آزاد مشترک و سهولت تردد تجار به ویژه بین دو استان خوزستان و بصره رویکرد وابستگی اقتصادی متقابل بیش از پیش فعال گردد.

اندریشکده تهران
TEHRAN INSTITUTE
For Strategic Studies

موصل؛ قطعه جامانده از پازل سیاست ایران در عراق
عراق؛ مقصد نخستین سفر خارجی پزشکیان

03

موصل؛ قطعه جامانده از پازل سیاست ایران در عراق

• پزشک‌ها در نخستین سفر خارجی خود، طی یک سفر سه روزه به عراق از مناطق مختلف این کشور از اربیل در شمال تا بصره در جنوب بازدید کرد اما در این میان عدم توجه به منطقه وسیع و راهبردی غرب عراق با محوریت موصل را می‌توان عارضه‌ای جدی در سیاست راهبردی ایران در قبال این کشور قلمداد کرد.

همگرایی هویتی در عصر پسا داعش

• موصل به عنوان یکی از سه ولایت اصلی تشکیل‌دهنده عراق امروز به لحاظ تاریخی جایگاه ویژه‌ای در شکل‌دهی به هویت این کشور داشته و این نقش را در برهه‌های مختلف تداوم بخشیده است. در دوران پسا صدام برخی کشورهای عربی با ادعای تقلیل این نقش تاریخی، سیاست غلط تسلیح جریان‌های افراطی را برای بازآفرینی این نقش در پیش گرفتند که این امر در کنار ایجاد شریان ناامنی بین موصل و دیگر نقاط کشور سبب کم رنگ شدن نقش‌آفرینی این شهر در سپهر سیاسی اقتصادی عراق شده است.

• در این میان مشارکت ایران با مردم این منطقه در نابودی داعش زمینه مناسبی برای ارتقاء این مشارکت به ابعاد اقتصادی سیاسی را فراهم کرده است. اما غفلت از توجه به موصل به عنوان نقطه ثقل فرهنگی، اقتصادی و حتی سیاسی غرب عراق، مانع شکل‌گیری رویکرد راهبردی مدون در تهران شده است.

مشخصه‌های راهبردی موصل

• نخست اینکه موصل با بیش از ۳ میلیون نفر دومین استان بزرگ عراق به لحاظ جمعیتی است و به عنوان قلب فرهنگی و اقتصادی شمال غربی و غرب این کشور، برای ایران از لحاظ ارتباطات فرا مذهبی و ایجاد وحدت در میان گروه‌های عراقی

حائز اهمیت است. بزرگترین طوایف سنی در نینوا و انبار هستند و جغرافیای فرهنگی متنوع این منطقه اعم از ترکمن‌ها، آشوری‌ها و شبک‌ها در موصل که عموماً بخش غیرشیعی حشدالشعبی را نیز تشکیل می‌دهند نشان‌دهنده این ظرفیت بزرگ است.

• به لحاظ امنیتی این شهر پایگاه و مامن بازمانده‌های حکومت بعث در عراق بوده است. همین امر زمینه پیوند با داعش و توجه کشورهای عربی و همچنین فعالیتهای ضدایرانی را فراهم کرده است. لذا با کمک ایران به آزادسازی این شهر بخش مهمی از رویکردهای ضدایرانی در این منطقه فروکش کرده که بستر مناسبی برای گسترش پیوندهای فرهنگی و سیاسی-امنیتی ایجاد کرده است.

• به لحاظ اقتصادی قبل از بحران داعش، استان نینوا به دلیل وجود سرشاخه‌های دجله مهمترین منطقه عراق در تامین امنیت غذایی این کشور بود. علاوه بر این به دلیل اختلافات اقلیم کردستان با دولت فدرال، موصل به عنوان محور واردات از سوریه، ترکیه و اروپا محسوب می‌شد و به دلیل حجم بالای تجارت بزرگترین مراکز مالی عراق در این شهر متمرکز بود که در پی ناامنی شکل گرفته به اربیل و سلیمانیه منتقل شدند.

• ویرانی‌های ناشی از جنگ این شهر را از یک شهر تولیدی به بزرگترین بازار مصرفی عراق تبدیل کرده است. همچنین از سال ۲۰۱۸ تاکنون ۴.۵ میلیارد دلار بودجه برای بازسازی این شهر اختصاص داده شده است و برآوردها حاکی از تداوم بازسازی تا سال ۲۰۳۵ است. علاوه بر این مهمترین معادن عراق از جمله فسفات و گوگرد در نیمه غربی این کشور واقع شده است. این موارد می‌تواند موصل را تبدیل به یکی از نقاط جذاب برای فعالیت اقتصادی شرکت‌های ایرانی در عراق کند. در حالی که در حال حاضر ترکیه بازیگر و شریک اصلی تجاری این منطقه

محسوب می‌شود.

• نکته مهم دیگر، بحران انرژی و نیاز این منطقه به برق است. در حالی که زیرساخت‌های فروش و انتقال برق ایران به عراق در مناطق جنوبی و مرکزی این کشور متمرکز است و ضعف شبکه عراق امکان انتقال آن به غرب و شمال غرب را نمی‌دهد اما می‌توان با تعریف خط انتقال جدید برق به این منطقه علاوه بر تامین نیاز موصل، یک کریدور انرژی به موازات کرمانشاه، سلیمانیه و اربیل تا بوکمال ایجاد کرد.

• به لحاظ ژئوپلیتیک این منطقه از دو منظر حائز اهمیت ویژه است؛ نخست، این شهر از طریق مسیر موصل-حسکه جایگاه مهمی در کریدور ایران-عراق-سوریه-ترکیه دارد و در واقع مسیر شمالی ارتباط ایران با سوریه و دریای مدیترانه از این شهر می‌گذرد. دوم براساس آخرین برورسانی‌ها از نقشه‌های «جاده توسعه»، این مسیر با عبور از موصل به ترکیه و سوریه متصل می‌شود.

جمع بندی

• با توجه به مشخصه‌های فوق، طراحی یک راهبرد مدون در قبال منطقه غرب عراق واجد اهمیت خاص است. در این میان از ملزومات تقویت پیوندهای اجتماعی و اقتصادی با این منطقه ایجاد کنسولگری در شهر موصل است. همچنین برگزاری نمایشگاه دائمی محصولات ایرانی، تولید مشترک در زمینه مواد غذایی، تسهیل تردد تجار دو کشور از جمله دیگر پیشنهادات در این رابطه است.

اندریشکده تهران
TEHRAN INSTITUTE
For Strategic Studies

پزشکیان در عراق: مانور سیاسی یا سفر راهبردی
عراق؛ مقصد نخستین سفر خارجی پزشکیان

04

پزشکیان در عراق: مانور سیاسی یا سفر راهبردی

مرکز استراتیجیکس - اردن / نویسنده: رنا خالد

مقدمه

سفر رئیس‌جمهور ایران سؤالاتی را در مورد آینده روابط عراق و ایران ایجاد می‌کند، از جمله اینکه آیا عراق در آستانه تغییرات اساسی و تعیین‌کننده است؟ مطالعه عوامل و متغیرها حاکی از آن است که تغییرات سیاسی و امنیتی عراق بر روابط این کشور با ایران تأثیری نخواهد داشت. روابط دو کشور پیوند تنگاتنگی دارد و فراتر از تحولات سیاسی و شرایط داخلی و خارجی است و سطوح و نقش‌های این روابط عمیق‌تر خواهد شد؛ به‌ویژه با توجه به تغییرات عمده‌ای که در منطقه رخ می‌دهد و نیاز دو کشور به روابط استراتژیک و امنیتی را افزایش می‌دهد.

دلایل انتخاب عراق به عنوان اولین مقصد

سفر مسعود پزشکیان رئیس‌جمهور ایران به عراق مرتبط با سفری است که برای سلف وی ابراهیم رئیسی برنامه‌ریزی شده بود و نشان‌دهنده اهمیت روابط دو کشور و پرونده‌های امنیتی، اقتصادی و سیاسی مشترک میان آنهاست. با این حال با توجه به پیش‌بینی واکنش ایران به ترور اسماعیل هنیه شرایط امنیتی بر دستور کار این کشور حاکم است؛ به‌ویژه که ایران آذربایجان و اقلیم کردستان را میدان اصلی فعالیت سرویس‌های اطلاعاتی اسرائیل علیه خود می‌داند. علاوه بر این؛ این بازدید حاوی پیام‌ها و مفاهیم بسیاری است که می‌توان آن‌ها را برجسته کرد:

۱- ارسال پیام به آمریکا و اسرائیل در خصوص منافع حیاتی و راهبردی ایران در عراق و اولویت بخشیدن به ترتیبات امنیتی و دفاعی ایران در مرحله پسا جنگ غزه.

۲- این سفر منعکس‌کننده افزایش نفوذ ایران در عراق و اوج دخالت در امور داخلی این کشور است؛ دلیل آن را هم با مقایسه کردن سفر پزشکیان با سفر اردوغان به عراق و عدم بازدید وی از بصره علی‌رغم اهمیت این شهر در پروژه جاده توسعه برای ترکیه، می‌توان یافت.

۳- این سفر تعهد ایران به حمایت از نیروهای نیابتی خود در عراق را تأیید می‌کند. به نظر می‌رسد که روند جنگ در نوار غزه و درگیر شدن گروه‌های مسلح عراقی در آن به‌عنوان یک جبهه فرعی، تهران را بر آن داشته است که همه انواع حمایت‌ها مادی و معنوی را از این گروه‌ها انجام دهد.

۴- ارتقای همکاری اقتصادی بین دو کشور؛ با توجه به اینکه اقتصاد یکی از اهداف دولت پزشکیان است عراق اولین دروازه دستیابی به این هدف تلقی می‌شود.

۵- پرونده پول‌های بلوکه‌شده به ارزش ۱۱ میلیارد دلار یکی از مهم‌ترین موضوعاتی است که در دستور کار این سفر بود.

عراق و بازی در وقت اضافه

برای عراق، این سفر ممکن است چالشی برای دولت نخست‌وزیر محمد السودانی باشد به خصوص که دولت عراق دائماً به چتر پارلمانی نیروهای ائتلاف نیاز دارد و برخی از نیروهای حامی آن، متحدان سنتی تهران محسوب می‌شوند. این امر به‌ویژه در موضوعات زیر در ملاحظات دولت وارد می‌شود:

جدول زمان‌بندی خروج نیروهای آمریکایی

خروج نیروهای آمریکایی از عراق یکی از اولویت‌دارترین موضوعات ایران است. به احتمال زیاد قبل از سفر پزشکیان، دولت عراق در این باره پیش‌دستی کرده و اعلام کرده است که

خروج نیروهای آمریکایی تا سال ۲۰۲۶ طول می‌کشد. شاید چنین اظهارنظرهایی برای کاهش فشار ایران و متحدانش در عراق بر دولت باشد اما این امر بر روند روابط با آمریکا سایه افکنده و ممکن است که روابط عراق و دولت آتی آمریکا در بهترین شرایط خود نباشد.

پرونده گروه‌های مخالف کرد در مرز ایران

موضوع گروه‌های مخالف کرد که در مناطق مرزی با ایران مستقر هستند، یکی از موضوعات حساس در روابط دوجانبه محسوب می‌شود و عراق در اواخر سپتامبر ۲۰۲۳ توافقنامه امنیتی با ایران امضا کرد که بر اساس آن مقرهای گروه‌های مخالف کرد مستقر در مرز تخلیه شد. با توجه به اهمیت این پرونده، ساعاتی پیش از سفر پزشکیان، مشاور امنیت ملی عراق از برنامه‌های عراق برای اسکان مخالفان کرد ایرانی در کشور ثالث با هماهنگی سازمان ملل متحد برای حل این پرونده خبر داد.

نقش میانجیگری عراق

عراق نقشی محوری در انتقال پیام‌های میانجیگری و کاهش تنش بین کشورها و بازیگران مختلف منطقه ایفا می‌کند، همان‌طور که پیش‌ازاین در کاهش تنش بین آمریکا و ایران نقش داشت و در حال حاضر نیز نقش میانجی بین ترکیه و سوریه را ایفا می‌کند. دولت سودانی نیز قبلاً در سال ۲۰۲۳ از یک نشست بین هیئت‌های دیپلماتیک ایران و مصر میزبانی کرده بود.

اندریشکله تهران
TEHRAN INSTITUTE
For Strategic Studies

خط آهن شلمچه - بصره: گام اول دسترسی به مدیترانه
عراق؛ مقصد نخستین سفر خارجی پزشک‌های

05

خط آهن شلمچه - بصره: گام اول دسترسی به مدیترانه

مقدمه

در سال‌های اخیر حجم تجارت ایران و عراق به بیش از ۱۰ میلیارد دلار و تبادل زائر و گردشگر نیز به حدود سالانه ۹ میلیون نفر رسیده است. عراق در سال ۱۴۰۲، چهارمین شریک تجاری و دومین مقصد صادراتی ایران بود. بررسی‌ها نشان می‌دهد صادرات ایران به عراق از ۱۴۵ میلیون دلار در سال ۱۳۸۰ طی چند موج جهش صادرات به ۹۰۸ میلیارد در سال ۱۴۰۲ رسیده است. ایران و عراق تجربه ۱۴ میلیارد دلار تجارت با یکدیگر را نیز دارند. با این وجود، عدم توجه به ظرفیت‌های راهبردی بلندمدت اقتصادی، فرصت‌های تقویت پیوند تجاری بین ایران و عراق را محدود کرده است. یک مشکل مهم در توسعه مبادلات ایران و عراق فقدان زیرساخت‌های ارتباطی مناسب به خصوص در حوزه مسیر ریلی میان دو کشور بوده است. بر این اساس کارشناسان معتقد بوده‌اند در حالی که کشوری مانند ترکیه توانسته است به پلی میان عراق و اروپا تبدیل شود ایران نیز باید تلاش مضاعفی را برای افزایش زیرساخت ترمینال‌های صادرات ریلی و جاده‌ای به عراق اختصاص دهد. از جمله اقدامات مهمی که برای رفع نواقص مذکور در سال‌های اخیر انجام شد، پروژه اتصال راه‌آهن شلمچه - بصره بود که در این نوشتار به آن پرداخته می‌شود.

سابقه طرح

گفته شده است پروژه احداث راه‌آهن شلمچه - بصره از حدود ۴۰ سال پیش طراحی شده است. در مورد عملیات اجرایی آن نیز گفته می‌شود از حدود ۲۰ سال پیش تلاش‌ها در این راستا آغاز شد و برای اولین بار در سال ۱۳۹۰ یک تفاهم‌نامه برای احداث خط ریلی مذکور میان دو کشور منعقد شد.

این تفاهم‌نامه به دلایلی از جمله پایبند نبودن طرفین به مفاد تفاهم و نیز بحران داعش در عراق به مرحله اجرا نرسید. با تغییر دولت در ایران و روی کار آمدن دولت‌های یازدهم و دوازدهم به دلیل اهمیت پروژه مذکور، اجرای آن مجدداً در دستور کار قرار گرفت و در سال ۹۳ یک تفاهم‌نامه جدید میان دو دولت به امضا رسید. با این حال به دلیل عدم ایفای تعهدات از سوی دولت عراق این تفاهم نیز حاصلی نداشت. در سال‌های ۹۶ و ۹۹ نیز تفاهم‌نامه‌هایی میان دو طرف شکل گرفت که هیچ‌کدام نتایجی در پی نداشت.

در سال‌های بعد تلاش شد تا با برطرف کردن موانع، این پروژه ملی و بر زمین مانده وارد فاز اجرایی گردد و با سفر وزیر وقت راه و شهرسازی ایران در دی‌ماه ۱۴۰۰ به عراق یک توافق جدید میان طرفین شکل گرفت. این توافق‌نامه دارای یک زمان‌بندی مشخص بود و یکی از بندهای آن این بود که طی یک ماه پس از توافق، عملیات اجرایی شروع شود.

طبق توافق، شرکت راه‌آهن جمهوری اسلامی ایران و شرکت راه‌آهن عراق به طور مشترک این پروژه را اجرا می‌کنند. در نهایت پس از حدود ۲ سال در ۱۱ شهریورماه ۱۴۰۲ با حضور محمد مخبر، معاون اول وقت ریاست جمهوری ایران و شیخ‌السودانی، نخست‌وزیر عراق، عملیات اجرایی احداث این خط ریلی آغاز شد و مقرر شد این پروژه در طی ۱۸ ماه به بهره‌برداری برسد.

مشخصات و پیشرفت طرح

طول مسیر پروژه شلمچه - بصره ۳۲ کیلومتر است. در ۱۶ کیلومتر از این مسیر نیاز به عملیات مین روبی است که ایران عهده‌دار انجام این کار شده است. و همچنین اجرای این پروژه نیازمند احداث یک پل بازشو و متحرک بر روی رود اروند پل به طول ۸۸۰ متر است و مقرر شده است احداث آن بر عهده ایران باشد.

دیپلماسی اقتصادی وزیر امور خارجه ایران، عراق در بودجه سال ۲۰۲۳، برای راه آهن شلمچه-بصره حدود ۲۳۰ میلیون دلار بودجه در نظر گرفته است.

آثار مهم و راهبردی پروژه

اتصال خط آهن شلمچه-بصره دارای آثار مهم و راهبردی است. ظرفیت جابجایی سالانه ۳ میلیون نفر زائر، کمک به تحقق تجارت ۳۰ میلیارد یورویی بین ایران و عراق، کاهش بار ترافیکی جاده‌ها، صرفه جویی در سوخت و کاهش تصادفات، فراهم کردن امکان اتصال خط آهن ایران به سوریه و لبنان، اتصال کریدورهای بین المللی از طریق ایران به دریای مدیترانه و در نهایت دسترسی ایران به بازار کشورهای عربی و سواحل مدیترانه از جمله این آثار است.

• ظرفیت جابجایی سالانه ۳ میلیون نفر زائر

یکی از مهمترین اهداف از احداث این خط آهن انتقال زائران ایرانی به عتبات مقدس در نجف و کربلا و بالعکس است. تکمیل راه آهن شلمچه-بصره در حقیقت طرح اتصال حرمین است که خط مستقیم انتقال زائران از عتبات عالیات و نجف اشرف تا آستان قدس رضوی و بالعکس را فراهم می‌سازد. طبق اظهارات مدیرعامل راه آهن ایران نیز در صورت اتصال خط ریلی شلمچه-بصره، از مبدأ مشهد، تهران و قم، مردم ایران به طور مستقیم تا کربلای معلی، طی مسیر دارند.

همچنین زائرین عراقی می‌توانند بطور کاملاً ریلی، از عراق به شهرهای تهران، قم و مشهد دسترسی پیدا کنند. طبق اظهارات «یونس الکعبی» مدیرکل راه آهن عراق در اهداف اولیه، انتقال سالانه بیش از ۳ میلیون زائران به عتبات عالیات از مسیر این خط راه آهن برنامه ریزی شده است.

تأمین مالی احداث این پل به صورت موقت توسط ایران انجام می‌شود ولی با توجه به قرارداد تأمین مالی (BLT) توسط عراق بازپرداخت می‌شود. به این جهت که این طرح نباید مانع امکان کشتی‌رانی در اروندرود شود، این پل به صورت آسانسوری طراحی شده است و با توجه به مطالعات صورت گرفته، پیش‌بینی شده بود بین ۱۸ ماه تا ۲ سال کار احداث آن، به طول انجامد.

سرمایه مورد نیاز کل این پروژه ۱۷۰ میلیون دلار برآورد شده است. ج.ا.ایران متعهد به سرمایه‌گذاری ۵ میلیون دلار برای رفع موانع این پروژه است. عراق نیز متعهد شده است بابت احداث این پروژه ۲۱۵ میلیارد دینار عراقی هزینه کند؛ از دیگر تعهدات طرف عراقی، تأمین و آزادسازی اراضی پروژه شامل اراضی مسیر و حریم ایستگاه‌ها و کارگاه‌ها و تأمین آب و برق کارگاه‌ها و همچنین تأمین ریل، تراورس و دوراهه (سوزن) مورد نیاز برای روسازی و تجهیزات علائم و ارتباطات پروژه است.

نکته قابل توجه این است که تمام هزینه‌های پرداختی از سوی طرف ایرانی جنبه موقت دارد و توسط عراق بازپرداخت خواهد شد. طرف عراقی تملک اراضی مورد نیاز این پروژه را انجام داده است. طبق اظهارات وزیر راه و شهرسازی ایران در تاریخ ۱۸ فروردین ۱۴۰۳، تا آن زمان عملیات مین‌روبی بیش از دو کیلومتر در خاک عراق و یک و نیم کیلومتر در خاک ایران پیشرفت داشته است.

طبق اظهارات مدیرعامل شرکت راه آهن ایران نیز تا آبان ماه ۱۴۰۲، بیش از ۱۶۰۰ مین در این مسیر کشف یا خنثی و حدود ۱۰۵ کیلومتر ریل احداث شده بود. در لایحه بودجه ۱۴۰۳ برای کمک به طرح احداث راه آهن شلمچه - بصره، ۴۰ میلیارد تومان پیش‌بینی شده است. طبق اظهارات مهدی صفری معاون

• کمک به تحقق تجارت ۳۰ میلیارد یورویی بین دو کشور

با وجود اختلاف نگرش درباره اهداف پروژه بین ایران و عراق، در بلندمدت می‌توان انتظار داشت که علاوه بر جابجایی مسافر بهره‌برداری تجاری نیز از آن صورت گیرد. اتصال این خط بسترهای مناسب برای ترانزیت کالا شرق آسیا به کشورهای اروپایی و بالعکس فراهم سازی می‌شود بر اساس آمارها هر یک خط ریلی امکان جابه‌جایی سالانه ۱۰ میلیون تن کالا را دارد که با راه اندازی این خط سالانه بیش از ۲۰ میلیون تن کالا جابه‌جا خواهد شد. بر اساس اظهار معاون اول وقت رئیس جمهور حجم تجارت حدود ۱۱ میلیارد یورویی کنونی بین دو کشور در صورت رفع موانع و تکمیل راه‌آهن شلمچه-بصره تا ۳۰ میلیارد یورو قابل افزایش است.

• کاهش بار ترافیکی جاده‌ها، صرفه‌جویی در سوخت و کاهش تصادفات

آمارها نشان می‌دهد سالانه حدود ۴۰ درصد از تردد های مسافری و باری بین ایران و عراق از مرز شلمچه می‌گذرد. این پروژه موجب کاهش بار ترافیکی مسیرهای منتهی به مرز ایران و عراق خواهد شد. همچنین با فرض انتقال ۳۰ درصد از حجم بار و مسافر حمل شده به عراق روی ریل می‌توان سالانه حدود دو میلیارد دلار در مصرف سوخت صرفه‌جویی کرد. لازم به ذکر است که ظرفیت مسافربری هر قطار معادل ۶۰ اتوبوس است که با اتصال این راه‌آهن از تردد سالانه ۲۰۰ هزار اتوبوس جلوگیری می‌کند که می‌تواند آمار تصادفات جاده‌ای را نیز کاهش دهد.

• فراهم کردن امکان اتصال خط آهن ایران به سوریه و لبنان

از جمله اهداف دیگر این خط آهن متصل کردن شبکه راه‌آهن ایران به خط آهن سوریه و سپس لبنان در یک چشم‌انداز

بلندمدت تر است. در مقابل در مقابل این خط دسترسی یکسره عراق را به کشورهای همسایه ایران، اعم از قفقاز و آسیای میانه تضمین می‌کند. طبق اظهارات ناصر کنعانی، سخنگوی وزارت امور خارجه ایران، اتصال خط آهن شلمچه به بصره شبکه راه آهن ایران را از طریق عراق به راه‌آهن سوریه و اردن متصل خواهد کرد. چنین امری علاوه بر کارکردهای تجاری می‌تواند در خدمت اهداف راهبردی و ژئوپلیتیک قرار گیرد. در واقع متصل شدن شبکه راه‌آهن ایران به خط آهن عراق گام نخست در جهت دسترسی به دریای مدیترانه بشمار می‌رود.

• اتصال کریدورهای بین‌المللی از طریق ایران به دریای مدیترانه

دسترسی ایران به مدیترانه از این طریق می‌تواند کریدورهای بین‌المللی دیگر را نیز از دو مسیر شمال شرق (گذرگاه اینچه‌برون و سرخس) و جنوب شرق (چابهار و سایر بنادر جنوبی ایران) به دریای مدیترانه متصل نماید. به طور کلی تکمیل راه‌آهن شلمچه به بصره علاوه بر اینکه موجب جهش تبادلات تجاری و بازرگانی دو کشور ایران و عراق می‌شود، موجب دسترسی سایر کشورهای واقع در شرق جهان از خطوط ریلی ایران به نیمه غربی و کشورهای حوزه مدیترانه خواهد شد و وزن ژئوپلیتیک ایران را در عرصه بین‌المللی به طور قابل توجه ارتقاء بخشد.

• دسترسی ایران به بازار کشورهای عربی و سواحل مدیترانه

یکی دیگر از آثار راهبرد این طرح امکان دسترسی ایران به بازار کشورهای عربی و همچنین کشورهای شمال آفریقا است. عراق در واقع از این جهت برای ایران یک دروازه ورود محسوب می‌شود. طبیعتاً هر چه زیرساخت های انتقال کالا بیشتر فراهم باشد امکان بیشتری برای رونق تجارت فراهم می‌شود. اتصال شبکه ریلی ایران به عراق می‌تواند با ایجاد دسترسی به مناطق مختلف عراق صادرات ایران به این کشور و سپس دیگر

کشورهای عربی و سواحل دریای مدیترانه را رونق بخشد و علاوه بر این زمینه دسترسی به بازار بیشتر کشورهای عربی و شمال آفریقا را فراهم کند. در واقع این پروژه علاوه بر کمک به تجارت ایران و عراق موجب افزایش حجم تجارت ایران با سوریه، اردن و ۲۲ کشور اروپایی و آفریقایی مستقر در سواحل مدیترانه خواهد شد.

جمع بندی

جمهوری اسلامی ایران در چارچوب سیاست خارجی متوازن و پویا، بخشی از توجه خود را معطوف به ایجاد ترتیبات پایدار و عمیق با همسایگان با تمرکز بر توسعه روابط اقتصادی نموده است که در رابطه با عراق، یکی از مهمترین پیشرانهای اقتصادی دوجانبه پروژه اتصال شلمچه-بصره است. حال که طلسم آغاز عملیات اجرایی این پروژه شکسته است، ضروریست نسبت به تکمیل آن اهتمام ورزیده شود؛ چرا که این پروژه آثار راهبردی مهمی فراتر از ارتقاء روابط تجاری و غیرتجاری با عراق می تواند در پی داشته باشد و می توان آن را گام نخست دسترسی ریلی به دریای مدیترانه قلمداد کرد که وزن ژئوپلیتیک ایران را در عرصه بین المللی ارتقاء خواهد داد.

خط آهن شلمچه - بصره: گام اول دسترسی به مدیترانه

طرح های پیشران سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

مشخصات طرح

سرمایه مورد نیاز:
حدود
170 میلیون دلار

مسیر: 32 کیلومتر

نوع قرارداد:
بی ال تی

مسیر مورد نیاز
مین رومی: 16 کیلومتر

زمان مورد نیاز: 1
ماه تا 2 سال

احداث پل باز شو
و متحرک
بر روی اروندرود

آثار و نتایج راهبردی

کاهش تصادفات جاده‌ای در ایام تردد
زیاد زائرین

ظرفیت جابه جایی سالانه بیش از
3 میلیون زائر

فراهم کردن امکان اتصال خط آهن
ایران به سوریه و لبنان

کمک به تحقق هدف تجارت 30
میلیارد یورویی بین دو کشور

اتصال کریدورهای بین المللی از طریق
ایران به دریای مدیترانه و افزایش وزن
ژئوپلتیک ایران

صرفه جویی سالانه حدود دو
میلیارد دلار در مصرف سوخت

دسترسی ایران به بازار کشورهای عربی و
شمال آفریقا از طریق عراق

کاهش بار ترافیکی مسیرهای منتهی
به مرز ایران و عراق

اندریشکده تهران
TEHRAN INSTITUTE
for Strategic Studies

اندریشکده تهران
TEHRAN INSTITUTE
For Strategic Studies

شهرک‌های صنعتی مشترک؛ چارچوبی جدید برای دیپلماسی صنعتی با عراق
عراق؛ مقصد نخستین سفر خارجی پزشک‌های

06

شهرک‌های صنعتی مشترک؛ چارچوبی جدید برای دیپلماسی صنعتی با عراق

مقدمه

برخلاف برخی تصورات رایج، عراق در سال‌های اخیر موفق شده است با اتکاء به افزایش تولید نفت خام، به رشد اقتصادی چشمگیری دست یابد چنانکه رکورد ۷٫۶٪ را در سال ۲۰۲۲ را تجربه کرده و طبق پیش‌بینی‌ها رشد بیش از ۵٪ را در سال‌های آینده در پیش دارد. عراق با تولید میانگین روزانه ۴٫۴ میلیون دومین تولیدکننده نفت اوپک است و با صادرات روزانه ۳٫۵ میلیون بشکه نفت خام، به‌صورت میانگین سالانه بیش از ۱۰۰ میلیارد دلار درآمد نفتی کسب نموده است. با این حال بررسی‌ها نشان می‌دهد که بیش از ۹۰٪ از این درآمدها صرف واردات کالاها و خدمات مورد نیاز عراق می‌شود.

این واردات سرسام‌آور باعث کسری بودجه شدید عراق در طول سال‌های اخیر شده، چنانکه برآورد کسری بودجه سال ۲۰۲۴ در حدود ۶۰ میلیارد دلار است. کسری بودجه شدید باعث شده است که عراق به رویکرد جدیدی تحت عنوان تولید داخل روی آورده و سیاست جایگزینی واردات را در محصولاتی که به خودکفایی رسیده در پیش بگیرد. در همین راستا، بودجه عمرانی و زیرساختی اختصاص یافته برای تحقق این سیاست در سال ۲۰۲۳، معادل ۳۶ میلیارد دلار بوده است. علاوه بر این، وابستگی نظامی-بانکی عراق به فدرال رزرو آمریکا و اعمال ممنوعیت‌های جدید معاملات دلاری در عراق و انتقال دلار با استفاده از سیستم حواله برای بانک‌های عراقی در ارتباط با ایران، باعث ایجاد مشکلات عدیده‌ای در حوزه تسویه مالی کالاهای صادراتی ایرانی در بازار این کشور شده از جمله اینکه عدم تخصیص ارز دولتی به کالاهای وارداتی از ایران، باعث کاهش شدید حاشیه سود

شرکت‌های ایرانی و به تبع آن، کاهش توان رقابت شرکت‌های ایرانی با رقبای حاضر در بازار عراق شده است.

ضرورت تغییر ریل از صادرات مستقیم به تولید مشترک

با توجه به رویکرد جدید دولت عراق، اصرار ایران بر ادامه روش‌های سنتی در صادرات می‌تواند منجر به کاهش سهم ۱۰ میلیارد دلاری ایران از بازار عراق و تقدیم آن به رقبایی نظیر ترکیه، مصر، امارات و عربستان سعودی شده و مانع تحقق چشم‌انداز تجارت ۲۰ میلیارد دلاری با عراق خواهد شد. به همین خاطر، ج.ا.ایران برای تداوم حضور در بازار عراق باید رویکردهایی متناسب با تغییرات جدید در پیش بگیرد. راهبرد تولید مشترک با عراق از طریق شهرک‌های صنعتی مشترک در مناطق مرزی، ابتکار جدید ج.ا.ایران برای تداوم پایدار همکاری اقتصادی و تجاری با عراق است.

این راهبرد می‌تواند علاوه بر حل چالش‌های ناشی از سیاست جایگزینی واردات و انتقال دلار، چالش کاهش ۲۰ درصدی حاشیه سود شرکت‌های ایرانی ناشی از عدم تخصیص ارز دولتی را نیز حل کند چرا که محصولات تولیدی در شهرک‌های صنعتی مشترک، دیگر با محدودیت کالاهای تولید شده در ایران مواجه نیستند. این شهرک‌ها همچنین می‌توانند مسیر تغییر ریل صادراتی ایران از کالاهای با ارزش افزوده پایین به کالاهای صنعتی و فناورانه باشند.

روند شکل‌گیری ایده شهرک‌های صنعتی مشترک

ایده ایجاد شهرک‌های صنعتی مشترک مرزی در مهران و شلمچه با کشور عراق برای نخستین بار در سال ۱۳۸۹ در هیئت وزیران ایران به تصویب برسد. با این وجود، این موضوع به دلایل مختلف اعم از ظهور داعش موقتاً از دستورکار خارج شد اما

ایران است اما تراز تجاری یکسویه به نفع ایران و نیز سیاست جدید ممنوعیت واردات باعث شکنندگی روابط تجاری دوجانبه می‌شود. شهرک‌های صنعتی مشترک علاوه بر تامین بخشی از نیازهای داخلی دو کشور به تقویت پیوندهای اقتصادی دو کشور منجر شده و وابستگی اقتصادی متقابل را در پی خواهد داشت.

• صادرات بدون تعرفه کالای تولیدی، مشابه کالای عراقی

کالاهای تولیدی در این شهرک‌ها از این مزیت برخوردار هستند که بدون تعرفه و مشابه کالاهای عراقی به این کشور صادر شوند. این موضوع باعث می‌شود تولیدکنندگان ایرانی دیگر با چالش‌های ناشی از اختلاف ۲۰٪ تفاوت نرخ ارز آزاد و دولتی در صادرات به بازار عراق مواجه نباشند.

• پیشگیری از ضررهای ناشی از سیاست ممنوعیت واردات عراق

عراق به منظور حمایت از تولید داخل و برای جلوگیری از واردات افسارگسیخته، سیاست ممنوعیت واردات در محصولات خودکفرا در پیش گرفته است. بدین معنا واردات محصولاتی که در عراق تولید شود و بتواند بازار داخل این کشور را تامین کند، ممنوع خواهد شد. برای نمونه می‌توان به ممنوعیت واردات سیمان و همچنین ۳۰ قلم کالای کشاورزی به واسطه برداشت فصلی، به‌عنوان مصادیق این سیاست اشاره نمود.

• تسهیل سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی

فقدان زیر ساخت مناسب تولید در عراق، سرمایه‌گذاری در این کشور را فاقد جذابیت نموده است. تزریق دانش، مهارت و زیرساخت صنعتی ایرانی می‌تواند به برطرف شدن این مانع کمک نماید. علاوه بر آن سرمایه‌گذاران ایرانی نیز با توجه به ظرفیت‌های و فرصت‌های موجود در این شهرک‌ها از جمله معافیت‌های مالیاتی و گمرکی احتمالی و بازار صادراتی گسترده،

مجددا در پی سفر وزیر صمت ایران به بغداد در بهمن ماه ۱۳۹۵، «محمد شیاع سودانی» وزیر صنایع و معادن وقت عراق پیشنهاد بازسازی شهرک‌های صنعتی و احداث سه شهرک صنعتی مشترک در استان‌های مرزی «بصره، واسط و میسان» را به همتای ایرانی خود داد که منجر به امضای تفاهم‌نامه احداث ۵ شهرک صنعتی مشترک مرزی در مناطق جنوبی و غربی کشور در سال ۱۳۹۸ شد.

با توجه به اهمیت شهرک‌های صنعتی مشترک در توسعه همکاری‌های اقتصادی و صنعتی با عراق، این مساله در دستور کار دولت سیزدهم نیز قرار گرفت. بر این اساس، در جریان سفر اسفند ماه ۱۴۰۱ وزیر اقتصاد ایران به‌عنوان رئیس کمیسیون مشترک به بغداد، نسبت به تاسیس سه شهرک صنعتی مشترک در استان‌های (واسط، میسان و بصره) با مقامات عراقی توافق حاصل شد. متعاقب توافقات به عمل آمده، طرف عراقی در سال ۱۴۰۲ سه منطقه را برای ایجاد شهرک‌های صنعتی به طرف ایرانی معرفی نمود که شامل منطقه «جسان» در استان واسط به مساحت ۱۲۵۰ هکتار، میسان به مساحت ۵۰۰ هکتار و بصره به مساحت ۱۲۰۰ هکتار است. همچنین در آخرین کمیسیون مشترک اقتصادی دو کشور در اردیبهشت ۱۴۰۳ بر آغاز سازوکارهای حقوقی اداره شهرک‌های صنعتی توافق صورت گرفت.

مزایای شهرک‌های صنعتی مشترک

ایجاد شهرک‌های صنعتی و تاسیس واحدهای تولید مشترک در این شهرک‌ها آثار راهبردی مهمی برای ایران در پی خواهد داشت. از جمله این آثار عبارت‌اند از:

• وابستگی اقتصادی دو جانبه

بیش از دو دهه است که عراق یکی از مهم‌ترین شرکای تجاری

تمایل زیادی برای مشارکت خواهند داشت.

• امکان بهره‌گیری از فاینانس بین‌المللی

باتوجه به اینکه شرکت‌های ایرانی به دلیل تحریم‌ها امکان دریافت تسهیلات از بانک‌ها و مؤسسات بین‌المللی را ندارند، شهرک‌های صنعتی مشترک به دلیل عدم وجود این محدودیت‌ها، امکان بهره‌گیری از فاینانس بانک‌ها و مؤسسات بین‌المللی و منطقه‌ای را برای تولید کنندگان حاضر در این مناطق فراهم می‌نماید.

• دسترسی به بازار ۱۸۴۰ میلیارد دلاری کشورهای عربی با توجه به تعرفه صفر میان اعضای اتحادیه عرب

اتحادیه عرب به منظور تسهیل روابط تجاری میان اعضای خود مکانیسم تجارت آزاد را پیاده نموده است و عراق نیز به عنوان عضو این اتحادیه از این مزیت برخوردار است. حجم بازار کشورهای عضو این اتحادیه در سال ۲۰۲۳ برابر ۱۸۴۰ میلیارد دلار برآورد شده است که این ابتکار با بهره‌گیری از تجارت آزاد عراق با این کشورها، فرصت بی‌نظیری برای ورود به این بازار بزرگ را در اختیار تولیدکنندگان ایرانی قرار خواهد داد.

• امکان تبادلات مالی بین‌المللی و گشایش LC

یکی از مهم‌ترین مشکلات تولید و تجارت در ایران، دشواری تبادل مالی بین‌المللی و عدم امکان گشایش LC به تبع تحریم‌ها است. سازوکار شهرک‌های صنعتی مشترک امکان افتتاح حساب در بانک‌های بین‌المللی و همچنین بهره‌مندی از امکاناتی نظیر گشایش LC را برای تولیدکنندگان حاضر در این شهرک فراهم می‌سازد.

• دسترسی به فناوری‌های پیشرفته خارجی

از جمله دیگر موانعی که به واسطه تحریم‌ها پدیدار شده است، دشواری دستیابی به فناوری‌های پیشرفته به ویژه فناوری‌های با کاربرد دوگانه برای صنعت ایران است. ابتکار شهرک‌های صنعتی مشترک دسترسی به فناوری پیشرفته خارجی را برای تولیدکننده ایرانی تسهیل می‌کند.

• شکل دهی تخصصی تولید صادرات محور

باتوجه به اینکه کارویژه اصلی شهرک‌های صنعتی مشترک تولید به قصد صادرات است، تولیدکنندگان با درک درست و دقیق از نیازمندی‌های فعلی و آینده بازارهای هدف دست به تولید خواهد زد که منجر به تولید صادرات محور خواهد شد.

جمع‌بندی

شهرک‌های صنعتی مشترک به عنوان ابتکاری نوین برای تداوم حضور در بازار عراق می‌تواند علاوه بر رفع موانع فعلی صادرات مستقیم، زمینه‌ساز تحقق چشم‌انداز تجارت ۲۰ میلیارد دلاری با این کشور نیز باشد. علی‌رغم مزایای پیش‌گفته و نیز تمایل طرفین بر احداث هرچه سریع‌تر این شهرک‌ها، تحقق این موضوع همچنان با موانعی روبرو است که مهم‌ترین آن‌ها شامل: فقدان قوانین مشخص در دو کشور با توجه به جدید بودن ادبیات موضوع، ابهام در سازوکارهای اجرایی نظیر تردد نیروی کار و ناوگان حمل‌ونقل، محاسبه تعرفه انرژی مصرفی، قوانین مالیاتی و گمرکی و نحوه اجرای قانون رفع تعهد ارزی؛ مجهول بودن نحوه اعمال حاکمیت و تامین امنیت شهرک‌ها و فاصله مناطق پیشنهادی فعلی با مراکز صنعتی و زیرساختی ایران و مرز دو کشور است. با این وجود، اهمیت تحقق راهبرد تولید مشترک از طریق شهرک‌های صنعتی مشترک تا حدی است که ضرورت دارد در دستور کار پیگیری مجدانه دولت چهاردهم قرار داشته باشد.

شهرک‌های صنعتی مشترک؛ چارچوبی جدید برای دیپلماسی صنعتی با عراق

طرح‌های پیش‌رسان سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

تاریخچه

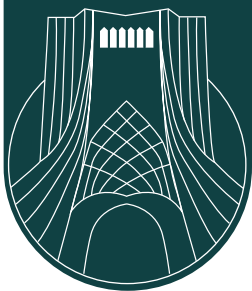
- 1389 تصویب احداث شهرک‌های صنعتی مشترک مهران و شلمچه با عراق در هیئت وزیران
- 1395 پیشنهاد شیخ سودانی وزیر صنایع وقت عراق برای احداث سه شهرک صنعتی مشترک به همتای ایرانی خود
- 1396 امضای تفاهم‌نامه زمینه‌های همکاری فیما بین وزارت خانه‌های صنایع دو کشور
- 1401 توافق ایجاد سه شهرک صنعتی در جریان سفر وزیر اقتصاد به عنوان رئیس کمیسیون مشترک ایران به بغداد
- 1402 بازدید هیئت اقتصادی سیاسی ایران از مناطق پیشنهادی عراق
- 1403 توافق جهت آغاز سازوکار حقوقی ایجاد شهرک‌های صنعتی مشترک

مزیت‌های شهرک‌های صنعتی مشترک

چالش‌ها

TISS

اندریشکده تهران

TEHRAN INSTITUTE

For Strategic Studies